

Comentari a l'article de Rebeca Grinberg, «Els caps bescanviats»

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXXVIII/2

María Luisa Muñoz de la Cruz¹
Madrid

Agraeixo a les editores de la *Revista Catalana de Psicoanàlisi* que m'hagin proposat comentar l'article «Els caps bescanviats», de Rebeca Grinberg.

L'article «Els caps bescanviats» és, com diu la mateixa autora, una versió abreujada del capítol que amb el mateix títol va ser publicat al llibre «Identitat i canvi», de León Grinberg i Rebeca Grinberg el 1976.²

Article rebut el 21-10-2021. Acceptat el 22-10-2021.

1. Psicoanalista didàctica de l'APM (*Asociación Psicoanalítica de Madrid*) i de l'IPA. Fundadora del Departament de nens i adolescents habilitat per a la formació a la APM i l'IPA. Presidenta de la Comissió d'Ètica de l'APM.
E-mail: mlmunoz@gmail.com

2. *Identidad y Cambio*. Buenos Aires, Paidós, Biblioteca de Psicología Profunda, 1976.

A la introducció del llibre els autors reprenen una afirmació d'Erikson: «L'estudi de la identitat en la nostra època és tan estratègic com ho va ser en temps de Freud el de la sexualitat».

No em resisteixo a reprendre alguns dels interrogants que es plantejaven els autors quan es proposaven analitzar a fons el tema de la identitat. Quina és la naturalesa del que anomenem *identitat*? És una estructura? És un vincle? És un símbol? És una força que manté la cohesió del *self*? ... Existeix des del començament de la vida o es va consolidant en el curs de l'evolució? Quin paper té el cos en el sentiment d'identitat?

L'article de Rebeca Grinberg seguia sent d'actualitat en el moment de la publicació a la revista de l'A.P.M. el 1990, però el millor i més important per a nosaltres és que el seu article i el tema de la identitat segueix sent d'extrema actualitat per als psicoanalistes actuals, ja en ple segle XXI.

On resideix la identitat de l'ésser humà, al cos, al cap? Fins i tot, ¿on resideix la sexualitat, a la ment o al cos?

L'obra de Thomas Mann «Els caps bescanviats» va servir a Rebeca Grinberg per endinsar-se en el profund dilema: Qui o què defineix la identitat, el cos o el cap? Són la sexualitat i els desitjos sexuals els que defineixen la identitat del subjecte humà? Són els òrgans sexuals els que en defineixen la sexualitat i la identitat? Fins i tot, ¿diríem avui dia que la sexualitat i els desitjos sexuals són permanents? El sexe des del naixement defineix la identitat?

Sabem que va ser Freud qui va treure de les tenebres la sexualitat, una de les fites del qual va ser la sexualitat infantil i el seu desenvolupament en la pubertat, l'adolescència i la vida adulta, a més d'afirmar la bisexualitat de l'ésser humà.

Potser podríem atrevir-nos a dir, seguint la proposta d'Erikson, que avui dia, al segle XXI, «la identitat i la sexualitat estan totalment enllaçades i ambdues poden ser àmpliament bescanviades i canviants». Heus aquí l'actualitat de l'article de Rebeca Grinberg.

El drama de Nanda, de Śridaman i de Sita té lloc en un acte que els fa perdre el cap i de retruc la vida, amb la fantasia —diu Grinberg— de tornar al claustre matern. No només es castren simbòlicament, sinó que es dessagnen, es buiden en el sentit d'embogir, de «perdre el cap» tot esborrant els límits entre el seu *self* i l'objecte de tal manera que perden la identitat.

Seguint la història, tant en Nanda com l'Śridaman estan contents amb la seva nova identitat. Satisfets, diu Grinberg, «creien haver aconseguit la solució ideal» prenent com a integració allò que no ho era. Aquest paradís caracteritzat per la realització màgica i omnipotent dels desitjos dura poc i el narcisisme greument ferit només cercarà la mort.

Podem pensar que avui dia, a la nostra societat, el tema d'«Els caps bescanviats» és de plena actualitat. Molts nens, joves, dones, homes i grups del col·lectiu LGTBI semblen sentir que el seu sexe i el seu cap no es corresponen; que el seu cap, la seva ment, els diu una altra cosa sobre si mateixos que allò que expressa el seu cos i que fins i tot els desitjos d'aquest cos no es corresponen amb la seva anatomia ni amb el seu cap. Desitgen definir la seva nova identitat, més d'acord amb la seva ment i els seus desitjos que no pas amb el seu cos. Si per a Freud el jo era sobretot un jo corporal, anhelen que el seu cos i el seu cap estiguin d'acord, encara que calgui bescanviar el cos, veritablement o metafòricament, i no sabem si al final el seu narcisisme ferit estarà prou satisfet.

Avui dia sembla que podem dubtar que un ésser humà definit pel seu sexe, com tots els mamífers en néixer, s'identifiqui amb el seu sexe durant la infantesa, la pubertat, l'adolescència, la joventut i que senti que la seva identitat de gènere coincideix amb el seu sexe.

Què implica que un nen canviï de sexe i d'identitat?

Si l'ésser humà nascut d'un úter de dona no se sent d'acord amb el seu sexe, ¿podem preguntar-nos per què?

Per què un nen púber, adolescent, vol canviar el seu sexe?

Si la identitat de gènere compromet l'ésser en el món, en la societat, i si dubtem que el gènere estigui només determinat pel sexe, ¿per quines altres circumstàncies està determinat?

Quines altres mares han alletat l'ésser nouvat perquè arribi a sentir que el seu cap ha estat bescanviat amb el seu cos?

Rebeca Grinberg planteja la qüestió en relació amb una mare cruel i venjativa que fa que els seus dos fills «perdin el cap» i que després cada cap s'uneixi al cos de l'altre.

Jo, com ella, m'inclino a pensar en una difícil relació mare/pare/nadó al món. Bion ja ha posat de manifest la importància de la *reverie* materna a fi que l'ésser humà tingui «un cap, un aparell per pensar pensaments». Quins conflictes poden haver tingut lloc en aquesta trobada? La *reverie* de la mare, ¿no ha rebut el cos sexual del seu nadó? El cos infantil, ¿no ha estat prou libidinitzat? O ha estat excessivament libidinitzat? Ha estat una mare insensible a les demandes del nadó o necessitada del nadó per compensar les seves mancances o limitacions? Una mare, en definitiva, incapaç de rebre els temors del seu fill i tornar-los-hi a punt de poder ser pensats, no sentits com a mort o experiències embogidores.

Sabem que Bion també pensava que els éssers humans venim al món no només amb una preconcepció del pit, sinó també amb una preconcepció de l'Èdip, és a dir, una preconcepció del món que ens sostindrà i introduirà a la família humana. Per això parla dels dos vèrtexs que conformen la seva identitat, narcisisme i socialisme, és a dir, que l'ésser humà neix i es desenvolupa en la societat humana que configura la seva identitat personal i social. Podem pensar: com ha estat aquest nou úter i què ha succeït, no només al seu cos sinó també al cap?

Avui dia, em sembla un repte per a la psicoanàlisi intentar entendre la relació entre sexualitat i identitat com una fortalesa feble, atrinxerada en defenses socials que més aviat sembla que en temin l'esfondrament que no pas la consolidació.

No em refereixo als heterosexuals, als homosexuals, als transsexuals que tant en la seva sexualitat com en tantes altres àrees de les seves vides saben que hi ha conflictes, desacords, patiments que desitgen lliurement investigar i apropar-se al màxim a la veritat sobre ells mateixos, posant com més d'acord millor la seva libido amb el seu cor i el seu cap.

La nostra pregunta ara és per què els grups socials que intenten donar una resposta positiva a la disfòria de gènere consideren un anatema investigar-la psíquicament o psicoanalíticament. Què temen aquests grups de la llibertat per pensar, que, d'altra banda, reclamen insistentment per a ells mateixos?

Per contra, semblaria més necessari que mai intentar entendre els camins pels quals han circulat la libido i la sexualitat infantil, així com els seus conflictes amb la identitat de gènere. De nou, el desacord entre el cos i la ment. Tanmateix, sembla que avui dia investigar la sexualitat, i la sexualitat infantil, en ple segle XXI continua sent un anatema, com si fos un baluard darrere del qual es defensa una identitat insegura.

Què els fa por de la psicoanàlisi als grups trans quan haurien de ser els més interessats en la seva investigació? Els fa por que els considerin malalts? Haurien de saber que la psicoanàlisi no jutja i només rep aquells que lliurement s'hi acosten amb el desig de conèixer la veritat sobre ells mateixos, que els farà més lliures, i també, per mitjà de l'escolta psicoanalítica, podran continuar investigant ambdues coordenades, sexualitat i identitat, i les seves diverses manifestacions.

Avui dia estem davant d'una Llei trans (avantprojecte de llei per a la igualtat real i efectiva de les persones trans i per a la garantia dels drets LGTBI) que, a Espanya, sembla que rebutgi qualsevol intervenció psicològica, una llei que admet l'autodeterminació a partir dels setze anys i prohibeix expressament la pràctica dels anomenats programes d'aversion o conversió.

En altres països, com Suècia o Finlàndia, les lleis alerten que no hi ha estudis fiables sobre les conseqüències a llarg termini dels tractaments de canvi de sexe i que «no s'haurien de prendre decisions que puguin alterar de manera permanent el desenvolupament mental i físic d'un menor que encara estigui madurant».

Per què aquesta fugida cap endavant?

«Els caps bescanviats» segueix sent una reflexió important: si no investiguem profundament el que impliquen els desitjos de canvi de cos, de sexe, de gènere, el seu final pot ser la insatisfacció i la mort.

A en Nanda, l'Sridaman i la Sita, insatisfets amb l'intercanvi de caps i cossos i el seu narcisisme ferit, no els queda més remei que la mort, amb el cor també mortalment ferit.

L'article de Grinberg ens convida a reflexionar a fons sobre la identitat i la sexualitat, intrínsecament vinculades en el nostre moment actual, i sobretot a investigar més sobre les pulsions de vida i de mort, avui dia àmpliament presents i enllaçades en la sexualitat i la identitat.

Traduït del castellà per Núria Segarra